

ŠTÚDIE

VOJENSKÁ SITUÁCIA V REGIÓNE BANSKEJ BYSTRICE NA PRELOME ROKOV 1848 – 1849 (DECEMBER 1848 – FEBRUÁR 1849)

ROBERT HOZA

HOZA, R.: Development of Military Situation in the territory of Banská Bystrica at Turn of 1848 – 1849 (December 1848 – February 1849). *Vojenská história*, 8, 1, 2004, pp 3 – 18, Bratislava. The author in this study picks up the threads of his previous contribution published in the journal of *Military History* No 4/2003. He describes political situation created as a consequence of the September's campaign in 1848, the attempts of a new Austria-Hungary government to conclude an agreement with Vienna, the failure of their effort and the beginning of military solution of accumulated problems. He monitors the attitude of individual armies at both enemy sides, which passed through Slovakia and above all, he tracks military corpses, regiments and attacking arrangements, in which the Slovak volunteers were concentrated in so called „winter campaign“. The primary item of his interest is the area of central Slovakia mining towns, mainly Banská Bystrica and its surrounding, and the development and progress of military actions that took place in this area. *Military History. Slovakia. The revolution years of 1848 – 1849.*

V letných mesiacoch roku 1848 mali uhorskí vládni predstavitelia vlastnú predstavu o vzťahoch Uhorska a habsburskej dynastie. 29. augusta pricestovali do Viedne Ľudovít Batányi (Batthyány) a František Deák, aby získali panovníkov súhlas so zákonmi prijatými uhorským parlamentom, ktoré sa týkali počtu naverbovaných regrútov pre uhorskú národnú armádu, ako aj finančného rozpočtu Uhorska. Po ich intervencii mal panovník napomenúť bána Jelačića, aby zanechal prípravy na útok proti Uhorsku a jeho vláde. Už 23. marca bol Jelačić vymenovaný Ferdinandom I. (V.) za bána Chorváto, ale o jeho dosadení do tejto funkcie neoboznámili predsedu uhorskej vlády Ľudovíta Batányiho. Za Jelačića sa postavila viedenská kamarila – smrteľný nepriateľ revolučných pohybov a myšlienok¹. Situácia sa ešte viac skomplikovala tým, že vzniknutá chorvátska vláda mala byť nezávislá na uhorskej vláde. Chorvátski vlastenci ale nechceli odtrhnúť územie Chorvátska zo zväzku Svätostefánskeho kráľovstva², v ktorom iba Chorváto považovali vládnuci Maďari za národ.

Palatín Štefan obdržal od viedenskej vlády memorandum ako odpoveď na návštevu Batányiho a Deáka, ktorí sa však k panovníkovi vôbec nedostali. Uhorská vláda v ňom bola obvinená z porušenia pragmatickej sankcie. Viedeň požadovala odovzdať pod svoju kontrolu aj kompetencie týkajúce sa armády, financií a obchodu. V memorande sa osobitne zdôrazňovalo, že bez súhlasu rakúskych dedičných krajín panovník nemá právo potvrdiť marcové záko-

¹Od dôb Ferdinanda VII. – španielskeho – názov skupiny z bezprostredného okolia vládnika. Dvornstvo z tejto strany nadobudlo prenikavý vplyv na panovníka. V prenesenom a hanlivom zmysle to boli kráľovi obľúbenci, ktorí mali naňho značný vplyv.

²Uhorské kráľovstvo malo ešte prívlastok Regnum Marianum.

ny, ktoré sa tým stali neplatné pre viedenskú vládu. 5. septembra navštívila Viedeň 100-člená delegácia predstaviteľov uhorskej vlády a parlamentu, ale ani jej sa nepodarilo dosiahnuť požadované ústupky. Ich reakcia bola jednoznačná. Cestou späť na loď si členovia delegácie zastokli za klobúky červené perá – symbolizujúce vojnu. Netušili však, že kamarila pripravovala využitie armády ako svojho politického nástroja už v máji, odkedy sa touto otázkou zaoberali minister zahraničia Karol-Ludwig Ficquelmont a minister vojny Theodor Latour. Podľa ich predstáv sa mal stať veliteľom južnej armády maršal Jozef Radecký a vznikajúcej severnej armády gróf Alfred Windischgrätz. Za oblasť vojenskej hranice zodpovedal barón Josip Jelačić.

Habsburská dynastia sa riadila voči Uhorsku zásadou „Hungariam oportet esse catholicam ignorari et pauperem“³. Tejto zásady sa držal aj kancelár Metternich, ktorý odstúpil v marci 1848 a spolu s ministrom polície Sedlnickým sa utiahol do exilu v Londýne. Ostat však poľný maršal Windischgrätz. Kancelár Metternich vraj odstúpil kvôli jeho rozhodnutiu obliecť sa do vojenskej uniformy, keď prerušili zasadanie štátnej konferencie kvôli marcovým revolučným udalostiam. Poľný maršal Windischgrätz odmietol funkciu diktátora, ale rozhodol sa ostať v blízkosti panovníka. Ak by prijal postavenie diktátora, podliehali by mu všetky civilné aj vojenské úrady, a bez jeho vedomia by ani panovnícky dvor nemohol prijímať deputácie a návštevy. Windischgrätz navrhoval už v marci, aby koruna kvôli chorobe abdikujúceho Ferdinanda I. (V.) pripadla niekomu, kto je bez záväzkov⁴, a nie v prospech brata arcikniežaťa Františka Karola.

Po neúspešných pokusoch predstaviteľov uhorskej vlády rokovať s panovníkom, palatín oznámil 16. septembra panovníkovu nevôľu voči vydávaniu Košutových bankoviek a prestupovaniu vojakov z cisárskej regulárnej armády k honvédom. O dva dni nato sa na Košutov podnet vytvoril 6-členný *Vlastibranný výbor* ako náhrada za uhorskú vládu, ktorá odstúpila 10. septembra 1848. Výbor sa okamžite ujal funkcie a stabilizoval, pretože novovytvorená uhorská vláda ešte stále nebola schválená panovníkom. Panovník poveril najvyšším velením v Uhorsku grófa Františka Lamberga. Na podnet Košuta uhorský parlament vyhlásil toto rozhodnutie za neplatné.

Na prelome septembra a októbra postihli cisársky dvor neprijemné udalosti. Františka Lamberga v Pešť-Budíne zlynčovali, Jelačićove jednotky ustupovali z Uhorska a SNR sa taktiež zachraňovala útekem na Moravu. 3. októbra cisársky dvor rozpustil uhorský snem a za formálneho ministerského predsedu bol vymenovaný generál Adam Récei (Récey). Josip Jelačić bol vymenovaný za kráľovského komisára s plnou mocou nad Uhorskom a podliehali mu všetky vojenské jednotky v Uhorsku. Aj tieto rozhodnutia cisárskeho dvora vyhlásila uhorská vláda za neplatné, s vedomím, že odmietnutie je zároveň neoficiálnym vyhlásením vojny Habsburgovcom. Proti Uhorsku boli okamžite nasadené Jelačićove oddiely spolu s cisárskymi jednotkami umiestnenými vo Viedni. Ťažkosti nastali, keď talianskych granátnikov Cécopieriho pluku musela k pochodu do Uhorska prinútiť jazda a neskôr (6. 10.) sa vzbúrili aj granátnici Richterovho pešieho pluku. K vzbúreným jednotkám sa pridala viedenská garda a akademická légia. Ministra vojny Latoura postihol osud grófa Lamberga z Pešť-Budína; vo Viedni bol zabitý. Situáciu musel, podobne ako v Prahe, vyriešiť Windischgrätz a spolu s Jelačićom revoltu vo Viedni potlačili. Po zániku *Ústredného výboru viedenských demokratických spolkov* vznikla 21. 11. nová viedenská vláda, ktorej predsedom sa stal Windischgrätzov švagor knieža Felix Schwarzenberg. Medzi jej členov patril aj Alexander Bach (počas októbrových nepokojov utiekol z Viedne) a František Stadion-Warthausen. Novým ministrom vojny sa stal František von Cordon.

Po odstúpení Ferdinanda I. (V.), ktorý trpel epilepsiou, nastúpil na trón 2. decembra 1848 František Jozef, syn arcikniežaťa Františka Karola a arcikňažnej Žofie Bavorskej. Prvé vla-

³„Je potrebné, aby Uhorsko bolo katolícke, hlúpe a biedne.“

⁴Tým kandidátom bol arciknieža František Jozef.

dárove rozhodnutia ovplyvňoval František Schwarzenberg, ktorý vydal armáde rozkaz zoskupiť sa proti Uhorsku. 4. decembra prekročil hranice Uhorska vojenský zbor pod velením podplukovníka Frischeisena. Na severe Uhorska opäť operoval zbor podmaršala Šimunića, ktorý po krátkom pôsobení v októbri na Považí ustúpil na Moravu. Oficiálne vojenské ťaženie proti Uhorsku sa začalo 13. decembra 1848. Na prelome rokov 1848 – 1849 bola zima mimoriadne chladná so silnými mrazmi. Teploty klesali aj na $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$, v studniach zamrzala voda a snehové záveje siahali aj do výšky 1 siah (približne 1,9 m). Vlni hnaní hladom vchádzali do osád a napádali dobytok v maštaliach. Kvôli mimoriadne mrazivému počasiu boli prerušené všetky vojenské cvičenia a vojenská služba sa obmedzovala len na najnevyhnutnejšie úkony. Všeobecne prevládala mienka, že vojenské akcie začnú až na jar roku 1849. Tri dni po nástupe Františka Jozefa I. na trón však poľný maršal Windischgrätz obdržal rozkaz o začatí vojenského ťaženia. 9. decembra prekročil uhorské hranice, ešte pred oficiálnym vyhlásením vojenského ťaženia, generál Schlick so svojim zborom obsadil Prešov a o dva dni aj Košice. 13. decembra sa pohli od Viedne aj jednotky poľného maršala Windischgrätza a tiahli po pravom brehu Dunaja do stredu Uhorska. V tejto zostave sa nachádzali zbory podmaršala Baltazára Šimunića, baróna Jozefa Jelačića, podmaršala baróna Ladislava Wrbnu. Zbor podmaršala Serbelloniho si ponechával Windischgrätz v zálohe. Proti Windischgrätzovmu zoskupeniu stál *Hornodunajský armádny zbor* pod velením generála Artura Görgeiho, ktorý sa vyhýbal bojom s cisárskymi jednotkami. Po počiatkových zrážkach sa Hornodunajský zbor rozdelil na dve časti, ktoré ustupovali od Bratislavy (Pressburgu) a Šoprone do Győru (Rábu), kde došlo k ich opätovnému spojeniu. Zbor cez Pešť-Budín smeroval k Vacovu. Odtiaľ sa 6. januára pohol na sever. Ľavé krídlo *Hornodunajského zboru* tvoril podplukovník Piller, pravé krídlo plukovník Ľudovít Aulich. S Aulichom tiahol s istým odstupom podplukovník Kmet' (Kmetry) a za ním plukovník Richard Guyon. Podľa pôvodného plánu sa všetky jednotky mali spojiť neďaleko pevnosti Leopoldov, ktorú Görgei chcel oslobodiť z obklúčenia. Windischgrätz poslal za Görgeim jednotky generála Wrbnu. Aj podmaršal Šimunić mal prerušiť obliehanie leopoldovskej pevnosti a napadnúť zbor generála Görgeiho. Wrbna sa pri Vacove zastavil, pretože jeho vojaci nemali teplé oblečenie, čo im sťažovalo vykonávať dlhé a ťažké pochody. Prenasledovaním *Hornodunajského zboru* bol preto poverený stíhací armádny zbor podmaršala Antona Čorića.

Pod Windischgrätzovým vrchným velením postupovali južne od Dunaja tri armádne zbory s počtom mužov okolo 90 000. Zo Štajerska po ľavom brehu Drávy postupoval Nugentov zbor s 20 000 vojakmi. Po pravom brehu Drávy sa presúval Dahlen s 10 000 mužmi do oblasti Banátu, kde v tom čase už pôsobili pohraničné pluky, posádka z Temešváru (dnes Timisoara), srbská domobrana a Kničaninov srbský pomocný zbor s počtom 30 000 až 40 000 vojakov, pod velením Teodorovića a Juraja Rukavinu. V Sedmohradsku pôsobil Puchnerov zbor s 20 000 – 25 000 vojakmi. K nemu sa pripojil z Bukoviny Malkowského zbor. Na hornom toku Tisy pôsobil Schlickov zbor s počtom mužov 20 000 – 25 000. Cisárska armáda mala teda okolo 200 000 regulárnych vojakov, ktorí už mali skúsenosti z bojov.

V rámci zimnej ofenzívy cisárskej armády začiatkom decembra, ako bolo vyššie spomenuté, vstúpil cez Jablunkovský priesmyk na Kysuce zbor podplukovníka Frischeisena, ktorý však po zrážke 11. decembra 1848 s príslušníkmi uhorských stoličných gárd pri Budatíne, ustúpil späť na územie Moravy.⁵ Aj keď nedochádzalo k väčším ozbrojeným stretnutiam (a prestrelka cez rieku Váh ňou nebola), vládny komisár Ľudovít Benický, zodpovedný za hornouhorskú banskú oblasť, okamžite po prechode cisárskych vojakov cez uhorské hranice prikázal opevniť priesmyky vedúce do Turčianskej, Trenčianskej a Oravskej stolice. Bezpečnostnému výboru Turčianskej stolice prikázal, aby určené obce dôkladne rozobrali mosty a zatarasili ces-

⁵ Podplukovník Frischeisen uviedol v správe nasledujúce príčiny ústupu: problémy so zásobovaním zboru, nedostatočné vojenské sily pod jeho velením, nedostatok diel, bez ktorých nechcel prejsť so zborom na druhú stranu Váhu.

ty. Obyvatelia obcí sa mali ukryť v bralnatom alebo lesným porastom pokrytom teréne v blízkosti priesmykov. 60 mužov s puškami si malo vyhľadať vhodné pozície a ostreľovať nepriateľských vojakov.⁶ Svoje opatrenia Benický odôvodnil tak, že: aj „keby nepriateľ prerazil pri Budatíne a postupoval popri rieke Váh, aj vtedy je potrebné brániť Banskú Bystricu a Kremnicu pretože tam je pušný prach, tam sú peniaze krajiny a spolu tvoria „nervus rerum“.⁷

Po prehodnotení správy ktorú podal po svojom ústupe podplukovník Frischeisen, sa vojenský a civilný guvernér Viedne Ľudovít Welden rozhodol, že velenie nad týmto vojenským zborom prevezme – generálmajor Kristián Götz. Nový veliteľ mal naplniť „zanedbané“ úlohy zboru a jednou z nich bolo aj obsadenie hornouhorských banských miest. Götz v spolupráci s majorom Trenkom⁸ mal opäť obsadiť Čadcu a pohybom zboru upútať pozornosť protivníka. Neskôr mal nadviazať spojenie so zborom podmaršala Šimunića pôsobiaceho na Považí. Pri nepriaznivých klimatických podmienkach, typických pre horské prostredie v zimnom období, sa predpokladali problémy pri vykonávaní vojenských operácií.

Generálmajor Kristián Götz⁹ prevzal velenie zboru od podplukovníka Karola Frischeisena 27. decembra 1848. Frischeisen ostal síce pri zbore, ale už iba ako Götzov podriadený dôstojník.¹⁰ Götzova predchádzala povest' razantného vojaka, s uznaním sa o ňom vyjadrovali aj hurbanovskí dobrovoľníci¹¹ prináležiaci do zostavy tohto cisárskeho zboru. Dokázal to hneď po prevzatí velenia. Patril k tým dôstojníkom c. k. armády, ktorí mali skúsenosti z bojov v Lombardsko-Benátskom kráľovstve na počiatku roku 1848.¹²

Vrchné velenie c. k. armády očakávalo, že Götzov zbor sa presunie horným Považím a obsadí banské mestá, aby sa protivníkovi zabránilo využívať finančné prostriedky zhromaždené v nich. Postup vojenského zboru začal pochodom z mesta Těšín na Silvestra 1848. V ten istý deň mal zbor obsadiť Čadcu a nasledujúci deň (1. januára 1849) sa plánovalo obsadenie Kysuckého Nového Mesta. 2. januára velenie zboru predpokladalo ozbrojenú zrážku s protivníkom pri Budatíne, pričom vychádzalo z predpokladu, že zodpovedný uhorský vládny komisár sa bude akýmkoľvek spôsobom snažiť prekaziť cisárskemu zboru prechod na druhý breh rieky Váh a obsadeniu Žiliny.¹³

Maršal Windischgrätz potvrdil trasu, ktorú mal absolvovať podplukovník Frischeisen. Mal na území severného Uhorska vykonávať aj diverznú činnosť, aby protivník nemohol dopĺňať stavy svojich jednotiek z banskej oblasti. Ďalej bolo nutné uhorským revolučným jednotkám znemožniť vstup do týchto hornatých oblastí, aby v nich nemohli vykonávať záškodnícku činnosť. Pre cisárske jednotky bolo potrebné zabezpečiť životne dôležitú zásobovaciu cestu z Haliče.

⁶RAPANT, D.: Slovenské povstanie 1848 – 1849. (Dokumenty) diel 3., časť 2., Bratislava : SAV, 1956, s. 184.

⁷Tamže, s. 243.

⁸V dokumentoch nájdeme meno majora Trenka napísané väčšinou v tejto podobe (jeho meno takto písal napr. generálmajor Götz, B. Bloudek, príslušník dobrovoľníckeho zboru Míkšiček, alebo notár Ján Chorvath z Turčianskej stolice). Nachádza sa však aj písaná podoba Trenck, napr. u plukovníka Frischeisena.

⁹Kristián Götz na konci roku 1848 mal hodnosť plukovníka. Velil pešiemu pluku č. 27 v Štajerskom Hradci (dnes Graz).

¹⁰RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 453.

¹¹„O generálovi Götzovi poviada se vůbec, že je velitel ostrý a přísný, na palbu z posledných italských bojů dobře zvyklý.“ – názor českého príslušníka slovenského dobrovoľníckeho zboru Mateja Míkšička.

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 444.

J. M. Hurban v liste svojej žene: „Generál Götz je velmi dobrý pán, rád nás má a vie vojenskie dary našich vdou ocenit.“

Tamže, s. 455.

¹²Kráľovstvo vzniklo z rozhodnutia Viedenského kongresu. Bývalé rakúske državy Mantova a Miláno boli spojené do celku Lombardia a neskôr s Benátskom spojená Lombardia vytvorila kráľovstvo tvoriace korunnú krajinu Rakúskeho cisárstva.

¹³Potvrzuje to aj záznam z Míkšičkovho denníka: „.... armáda maďarská nebude moci z krajů slovenských řady své lidem zesilovati, dílem proto že v pádu rozeznání nebude se chtěti a moci vrhnouti nepřítel do nepřístupných a hornatých krajín, aby tam guerillou nadlouho sa ještě udržoval, silil a nepokoje tropil ...“

GOLÁŇ, K.: Na revolučnom Slovensku 1848 – 1849. Myjava 1931, s. 25.

K. Götz poslal do obcí ležiacich na pochodovej trase zboru vyhlásenie, v ktorom prikazoval obyvateľom chytať osoby nepriateľsky vystupujúce voči cisárovi a jeho armáde; opravovať poškodené cesty, zhromaždiť v obciach zbrane i muníciu a odviesť ich na najbližšie vojenské veliteľstvo c. k. armády.¹⁴

K hraniciam Uhorska sa Götzov zbor pohol podľa plánu v nedeľu 31. decembra 1848 o 7. h ráno. Od začiatku výpravy generálmajor starostlivo zabezpečoval pre vojakov pravidelný prísun proviantu, čím sa chcel vyhnúť zaobstarávaniu potravy typickým vojenským spôsobom – rekviráciou. Predpokladal, že obyvateľstvu Trenčianskej stolice nebudú sympaticki ako cisárski vojaci, tak ani hurbanovskí dobrovoľníci. V generálmajorovi vyvolávalo obavy hornaté územie Turčianskej stolice s množstvom priesmykov. Pri neopatrnom postupe mohli byť vojenské jednotky zajaté alebo zničené. Opatrnosť cisárskych vojakov vyplývala z nepotvrdených správ o vysokom počte gardistov zhromaždených proti nim, o vykopaných a pušným prachom vyplnených dutinách pod cestami, ktorými sa zbor mal presúvať a z priesmykov vyskytujúcich sa na trase. Generálmajor Götz poznal Strečniansky priesmyk – „kľúč k banským mestám“, ktorý zohrával dôležitú úlohu v obrane protivníka. Priesmyk bol dobre opevnený a pri dobre organizovanej obrane jeho obrancovia mohli dlho odolávať útokom cisárskych jednotiek.¹⁵ Zbor generálmajora Götz za skladal z troch práporov pechoty (po 4 stotínach), pol švadrony jazdeckta, pol jazdnej a pol pešej bijky (batérie) po 3 kanónoch, pol bijky (batérie) prskaviek (predstavovali ich 3 congregového rakety)¹⁶ a oddielu slovenských dobrovoľníkov. Celkove jeho zbor mal 1827 vojakov: 1 718 pešiakov, 61 jazdcov, 48 kanonierov so 6 kanónmi a 3 congregového raketami. Do celkového počtu pešiakov sa nepočítalo 61 dobrovoľníkov z radov finančnej stráže, ako ani slovenskí dobrovoľníci, ktorých počet ostal rovnaký, ako za predchádzajúceho velenia (čiže podplukovníka Frischeisena). Pre porovnanie na začiatku decembra, zbor, ktorému ešte velil podplukovník Karol Frischeisen, tvoril peší pluk Palombini č. 36 (tvorili ho 4 stotiny pluku Palombini – 724 mužov; pol eskadrony ľahkej jazdy, reprezentovanej 63 mužmi zo švaliárskeho pluku č. 2 arcikniežaťa Karola, pol raketovej batérie a 119 slovenských dobrovoľníkov¹⁷). Pred vstupom do Uhorska sa k Götzovmu zboru pripojila stotina č. 4 z pluku Hoch – und Deutschmeister, tá mala zbor sprevádzať iba na úseku Těšín – Jablunkovský priesmyk.¹⁸ Po prechode uhorských hraníc postupoval zbor podľa plánu cez Čadcu a Kysucké Nové mesto k Žiline, kde sa očakávalo vojenské stretnutie s príslušníkmi stoličných národných gárd.

Götz po víťaznej bitke pri Budatíne (odohrala sa 2. januára 1849) a obsadení Žiliny uvažoval ako vylákať z obranného postavenia obrancov Strečnianskeho priesmyku. Najskôr rozmýšľal nad pochodom cisárskeho zboru v blízkosti priesmyku, neskôr nad preniknutím zboru do južnej časti Turčianskej stolice pri Rudne, ktoré by prinútilo obrancov k ústupu z priesmyku. Po zvážení možností, Götz prvú vylúčil, pretože pri nej mohol zbor utrpieť vysoké straty. Svoje obavy potvrdil aj v hlásení zo 4. januára 1849: „Dnes na svitaní pán kapitán gróf Erbach (inteligentný a opatrný dôstojník) a skupinový veliteľ Bloudek rekognoskovali priesmyk v smere od Svätého Martina. Pred chvíľou sa vrátili s nasledovným zistením: „V priesmyku sa nachádza silné obranné postavenie, podľa všetkého s množstvom kanónov na vyústení smerom k Svätému Martinu, z ktorých začne okamžite strelba na približujúce sa (cisárske – pozn. R. H.) oddiely. Vstup do tohto priesmyku je po celej dĺžke neporušený, ale na vrchole skalnej steny sa nachádza zariadenie, ktorým by sa mohli dole vrhať kopy kameňa, aby zabránili postupu

¹⁴Text tlačeneho obežníka uvádza RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 445-447.

¹⁵Tamže, s. 451-452.

¹⁶Pod výrazmi prskavky a rakety sa v tomto období myslí vynález britského generála Wiliama Congreveho. Rakety prináležali k delostreleckým zbraniam a používali sa na prelome 18. a 19. storočia. Najskôr sa objavili v Rusku a Anglicku. V habsburskej monarchii ich vyrábali od roku 1808. Používali sa na vysielanie signálov alebo osvetlenie terénu, zapalovanie objektov a ničenie živej sily protivníka. Na odpalovanie slúžil trojrohý drevený podstavec. Jeho hmotnosť bola 10,5 kg, takže na bojisko ho mohla prenášať jedna osoba.

¹⁷Jadro tvorili účastníci jesenného ozbrojeného vystúpenia na Myjave.

¹⁸K zloženiu obidvoch cisárskych zborov pozri RAPANT, ref 6, (Dejiny) diel 3., časť 1., s. 53 a 191 (12).

(cisárskych vojakov – pozn. R. H.).¹⁹ Götz sa rozhodol po analýze výzvedných správ pre postup cez Rajeckú dolinu, čo nemalo narušiť celkový plán výpravy. Najskôr zabezpečil svoj zbor proti výpadu obrancov Strečnianskeho priesmyku. Obával sa hlavne útoku protivníka na oddiely uzatvárajúce pochodovú kolónu jeho zboru. Generálmajor Götz zamýšľal vstúpiť do Turca cez Fačkovské sedlo a ďalej postupovať na Kremnicu. Aby svoj zámer udržoval pred protivníkom čo najdlhšie, v utajení vysielal k Strečnu hliadky, ktoré mali u obrancov vyvolať dojem, že sa pripravuje útok na priesmyk. Súčasne nechával zatarasiť vstup do západnej časti priesmyku.²⁰

Cisársky zbor postupoval cez Rajec, Nemecké Pravno, Prievidzu, Slovenské Pravno do Turca. Podľa Götzovho predpokladu uhorskí gardisti, ktorých sústredil *Výbor na obranu vlasti*, ustúpili z Turčianskej stolice do bankských miest. V tej chvíli Götzov zbor začať plniť druhú časť svojho poslania – obsadzovanie bankských miest, ale až po spojení sa so zborom podmaršala Šimuniča, ktorý pôsobil na dolnom Považí.²¹ Po tom čo obsadil Nitru, prišla od neho správa o sústreďovaní stoličných gárd pri Leviciach pod velením vládneho komisára Ladislava Baloga. Túto správu priniesol kuriér generálmajorovi Götzovi do Prievidze. Dôstojníci jeho zboru nevedeli z tejto správy určiť, či sústreďujúci sa gardisti sú určení na pomoc posádke v pevnosti Leopoldov, ktorú obkľúčilo Šimuničovo vojsko, alebo na posilnenie obrany bankských miest. Tým by sa predná západná obranná línia bankských miest, vytvorená Benickým, posunula k Svätému Krížu (dnes Žiar nad Hronom). Postup Šimuničovho zboru z Nitrianskej stolice k bankským mestám mali spomaľovať zničené mosty a rozkopané cesty. Götz ale nechcel pustiť z rúk výhodu, ktorú získal obchvatným vniknutím do Turčianskej kotliny. Obsadil Turčiansky Svätý Martin a predsunuté jednotky zboru postúpili až k Mošovciam. Götz ovládol celý Turiec.²² Obsadením Mošoviec získal výhodnú pozíciu na útok na Kremnicu alebo Banskú Bystricu (strategický Y – pozn. R. H.). Kvôli bezpečnosti a proti prípadným výpadom boli strážené všetky prístupové cesty a horské chodníky vedúce do týchto miest.²³ Generálmajor Götz potreboval vytvoriť z miestnych obyvateľov slovenského pôvodu domobranu, ktorá mala chrániť tyl cisárskeho zboru. Až po jej vytvorení Götz plánoval obsadiť samotné bankské mestá.

8. januára 1849 prešiel cez opustený Strečniansky priesmyk major c. k. armády Trenk, ktorý pozoroval dianie v tomto priesmyku a so zabezpečovacím oddielom chránil Götzov zbor pred napadnutím počas jeho presunu Rajeckou dolinou zo zadu.²⁴

¹⁹RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 470.

²⁰Rešpekt zo Strečnianskeho priesmyku cítiť aj zo správy Františka Zacha (14. január 1849): „Už vstup pri Strečne je taký tesný (úzky), že sotva voz medzi skalami prejde. Vysoko na vrchu skál stojí starý rytiersky hrad – ako orlie hniezdo, je naň nádherný pohľad. Dole po rokline sa vinie Váh a v strmom svahu je do skaly vytesaná cesta.“ „... nepriateľ bol dostatočne posilnený nato, aby sme sa snažili preniknúť cez priesmyk. Generál Götz jeho vchod (a východ zároveň) nechal zatarasiť, cesta bola na mnohých miestach prekopaná.“ „... nečakane, generál Götz, 7. januára prikázal, nie na východ cez priesmyk, ale južne do Rajca pochodovať. Prístup do priesmyku pri Strečne zatarasil a obsadil.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 517-518.

²¹V zbere podmaršala Šimuniča pôsobila druhá časť slovenských dobrovoľníkov pod velením Bernarda Janečka. Zbor mal za úlohu obsadiť pevnosť Leopoldov a postupovať cez Nitru na bankské mestá.

²²Mikšiček komentuje Götzov pochod Rajeckou dolinou nasledovne: „Čehož by gen. Götz snad jen s velkým krveprolěvaním byl dosáhl, vymohl rychlým pochodem tímto: nepřítel vyklidil se z prusmyku zataraseného a spěchal rychle z Turce do Kremnice, takže v celé stolici Turčanské nezůstalo ani jediného ozbrojence nepřátelského.“

GOLÁŇ, ref 13, s. 45.

²³Dôležité bolo obsadiť hlavne tzv. falošné cesty (*falsae viae*), ktoré vznikli v stredoveku. V Dolnej Štubni (časť Turčianskych Teplíc) sa nachádzala mýtna stanica, ktorá sa obchádzala (napr. z Banskej Bystrice cez hory viedli takéto chodníky do Blatnice a Nécpal).

²⁴Generálmajor Götz 9. januára podmaršalovi Šimuničovi oznámil: „Preťal som ústupové línie priesmyku od Sv. Martina s 3. bataliónmi, ktorý bráni 1 eskadrona Honvédov, 12 kanónov povstalcov. Zo žilinskej strany ich zadržávajú a pozorujú iba 3 kompánie pána majora Trenka, ktorý dostal príkaz ihneď len čo bude priesmyk popustený po Sv. Martin prísť. Ja zo svojho postavenia ovládam (kontrolujem) cesty z Banskej Bystrice a Kremnice ...“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 485.

Mošovce ležali pred zónou druhej „severnej“ obrannej línie bankských miest (prednú tvoril Strečniansky spolu s ostatnými priesmykmi vedúcimi do Turčianskej kotliny a stolice zároveň). Obrancovia bankských miest ostávali v nepretržitej pohotovosti. V platnosti ostali nariadenia *Výboru na obranu vlasti* zo 16. decembra 1848 o zriaďovaní stoličných gárd bojujúcich gerilovým spôsobom, o zriaďovaní dobrovoľníckych oddielov a o vyhlásení odboja voči cisárskym jednotkám z 22. decembra 1848. Do týchto oddielov sa záujemcov snažili prilákať rôznymi výhodami, ako napr. ponechaním si koristi získanej od nepriateľa, vyplatením 5 zlatiek za každého zajatého nepriateľského vojaka a 8 – 12 zlatiek za získanie nepriateľskej pušky. Zároveň mali prisľúbené mesiac vopred vyplatenie takej sumy, ako regulárni vojaci. Pri strate hornej alebo dolnej končatiny si postihnutý mohol vybrať: doživotné zaopatrenie, nadobudnutie 10 jutrového dedičného pozemku alebo vyplatenie odškodného vo výške 1 000 zlatých.²⁵ Ľ. Benický ešte 26. decembra 1848 informoval písomne o zakladaní diverzných skupín vo Zvolenskej stolici Ľ. Košuta.²⁶ Na Nový rok 1849, keď sa Götzov zbor nachádzal v Čadci, nechal vládnym komisár Ľ. Benický šíriť leták „Spoluobčanom“ s výzvou na aktívny odpor obyvateľov banskej oblasti. Taktika boja spočívala vo využívaní konfigurácie okolitého prírodného prostredia a terénu.²⁷ V sprievodnom letáku „Porada, na ktorú spôsob bi sa náš vrchnati kraj obrániť mohou“, rozvíjal ďalšiu taktiku boja – vyhladovanie protivníka.²⁸

Götzov zbor zotrval v Mošovciach od 11. januára do 27. januára 1849. Medzitým sa generálmajor stretol s miestnym evanjelickým kňazom Jozefom Horvátom, ktorý sa zmienil o obyvateľoch Turca, uväznených v októbri 1848 vládnym komisárom Benickým, ako aj uväznených v Banskej Bystrici. V Horvátových pamätiach sa píše, že: „Keď sa generál Götz a obrist Frischeisen v kaštieli Revayovskom obsadili, prvá starosť moja obrátená bola na väzňov našich v Banskej Bystrici. Hneď večer ako sme sa sišli v kaštieli, ohľadom týchto predniesol som tú prosbu, aby som za nich, nakoľko možno, zaujal. Obrist, muž vzdelaný, hneď napísal list na Magistrát banksobystrický, v ktorom zodpovedným ho činí za všetko, čo by sa väzňom týmto stalo. A hneď aj vystrojili sme prez dolinu Gader posla s tým listom, čo väzňom našim pomohlo, lebo mesto vzalo ich pod svoju ochranu.“²⁹ V svojich „Pamätiach“ spomína list s rovnakým obsahom aj Mikuláš Dohnány. Nachádzala sa v ňom ešte vyhrážka: „... ak sa jednému dač staže, celno mesto popolom lahne.“³⁰

Ľudovít Benický sa 3. januára 1849 dozvedel o výsledku bitky pri Žiline. Predpokladal, že obrancom Strečnianskeho priesmyku hrozí obklúčenie, ak sa Götz rozhodne postupovať k bankským mestám cez Fačkovský priesmyk.³¹ Benický požiadal mestskú radu Banskej Bystrice, aby

²⁵RAPANT, ref 6, (Dejiny) diel 3., časť 1., s. 194 (31).

²⁶„Ctený pán predseda! Podľa oznámenia Turčianskeho obranného výboru Hurban sa opäť priblížil k Čadci. Nie sú peniaze, preto opakujem (svoju požiadavku) o ne a neustále nabádam (o ich poslanie) pretože bez nich sa nepohnem. Zvolenský hlavný župan v mojej neprítomnosti sa pustil do formovania gerilových skupín ...“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 403.

²⁷„Zwlasst'e mi, ktorí v tomto kraji biwáme, jestli nás v čas potrebi obrániť chceme, tedí najwtassih nepriateľa muožeme na wniwoč obratiť. Každá hustá hora, úská cesta, úždina, každí hodní kopec, hlboki jarok, stojí za jednu pewnú basstu proti nepriateľskému nápadu.“ Archív literatúry a umenia (ďalej ALU) Martin, C 810.

²⁸„... medzi nassimi horámi, wrsskámí a úždínami, tu kde malo potrawi sa nacháza, čo bude nepriateľ robiť, ak na takí spôsob ho napadneme a obklopieme? Nebogme se tedí, akím kolwek počtom príde nepriateľ, lebo čím welssim počtom prijde, tím istegssje, že hladom widohne.“

Tamže.

²⁹HORVÁTH, J.: Rozpomienky z revolučných rokov 1848 – 1849. Martin 1947, s. 34.

³⁰DOHNÁNY, M.: Historia povstaňa slovenskeho z roku 1848. Skalica 1850, s. 134. Nebol to ojedinelý prípad podobnej vyhrážky. Františkán a profesor na gymnáziu v Žiline – Hajský ako „očitý svedok“ v diele „Infautorum Fatorum Solnam ...“ opísal udalosť z 25. októbra 1848, keď sa od Šimuničovho vojska vracali do Sliezska vozy so siedmimi vojakmi, ktorých v Žiline násilím priradili k revolučnému vojsku. A ako dodatok k celému prípadu Henrik Hajský skonštatoval: „Toto neslýchané bláznovstvo vystavilo Žilinu novému nebezpečenstvu vypálenia.“ In: Slovenské pohľady, roč. 16, 1896, s. 20.

³¹„... dňa 2. januára t. j. včera plukovník Karol Frischeisen a Hurban prinútili naše vojsko pod velením majora Horváta ustúpiť do Turca. Straty neboli veľké a vojsko tvorí 1 800 alebo 2 000 mužov s 10 kanónmi. Nepriateľ má asi 3 500 dobre ozbrojených vojakov s 8 kanónmi. Strečniansky priesmyk je síce bránený, ale nedá sa predpokladať odkiaľ sa nepriateľ pohne k bankským mestám, či cez Fačkov alebo Prievidzu ...“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 460.

začala s prípravami na obranu mesta. Napriek opatreniam, Benický skonštatoval, že „čierno-žltí rastú v tomto kraji tak rýchlo ako huby po daždi, ale veril, že čoskoro nadídu aj dni zúčtovania.“ Obyvateľstvo banskej oblasti zastrašoval správou o násilnostiach, ktoré vraj vykonali cisárski vojaci po obsadení Žiliny.³² Banskobystrická mestská rada odpovedala Benickému obratom na druhý deň, 4. januára 1849 (v tom čase Götzove jednotky stáli ešte pred Strečnom).³³

5. januára 1849 Benický predostrel L. Košutovi návrh o premene banskej oblasti na prírodnú pevnosť: „... pretože Hurban opäť udrel a naše vojsko ustúpilo do Svätého Martina. Príkladám mapu hornouhorských žúp. Tu uprostred okolo banskej oblasti dvíha sa mocná reťaz hôr.“³⁴ Opäť zdôraznil, že je potrebné brániť banské mestá, pretože sú významnou základňou baníctva s predpokladom vzniku tovární s rôznym výrobným zameraním. Dôležitú úlohu v oblasti zohrávala prítomnosť mincovne, železiarní a prachární na výrobu pušného prachu s veľkým počtom remeselníkov.

Zatiaľ čo uhorská strana pripravovala obranu banských miest, Götzov zbor pripravoval po ovládnutí Turčianskej stolice útok, ktorým chcel obsadiť Kremnicu a Banskú Bystricu. 15. januára 1849 K. Götz poslal poľnému maršalovi Weldenovi správu z Mošoviec, v ktorej oznamoval, že nemá informácie o obrane Kremnice ani o stave a počte uhorských oddielov brániacich banskú oblasť. V správe sa ďalej uvádza, že: „Prieskumné oddiely sa stretli s predvojom protivníka, ktorého zahnali a pritom zajali jedného honvéda. Na mieste zrážky „povstalcí“ (honvédi – pozn. R. H.) zanechali niekoľko mŕtvych a stiahli sa za priesmyk, ktorý zatarasili, takže „patroly“ (hliadky – pozn. R. H.) ich nemohli prekročiť. Zajatý honvéd pochádzajúci z Novohradskej stolice vypovedal, že medzi Kremnicou a Banskou Štiavnicou sa sústredila povstalecká masa (z pohľadu cisárskych dôstojníkov zberba – pozn. R. H.) o sile 8 000 mužov a 30 kanónov. Od uhorských dôstojníkov, ktorí sa medzi sebou rozprávali, počul, že v ich tábore bol prítomný Košut. Majú však nedostatok potravín, hlavne chleba, ktorý on sám (zajatý honvéd – pozn. R. H.) tri dni nejedol. Počas celého útoku od Pešti sa väčšinou zdržiavali v lesoch a kvôli veľkým mrazom, ktoré ich sužovali, veľa vojakov zamrzlo.“³⁵

Spomínanú povstaleckú masu v banskej oblasti predstavovali vojaci *Hornodunajského zboru*, unikajúci pod tlakom cisárskych jednotiek od Pešti. Generál Görgei, veliteľ Hornodunajského zboru, mal pôvodne postupovať k obklúčenej pevnosti Leopoldov, potom sa vrátiť ku Komárnu a odtiaľ tiahnuť na Viedeň. Všetko sa však vyvinulo inak. Po príchode do Levíc poveril Görgei generála Ludovíta Aulichu pochodovať na pomoc pevnosti Leopoldov, ktorú ob-

³²„Frischeisen a hurbanovci nemilosrdne rabujú a zabijajú v okolí Žiliny, hrôza, ak čestné rodiny Turčianskej stolice pozerajú na to, čo ich čaká.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 480.

Podľa textu je možno usudzovať, že L. Benický ešte nevedel, že novým veliteľom zboru je K. Götz.

³³„Hoci potrebné príkazy prišli včas, Strečniansky a iné priesmyky už boli zatarasené, ale banské mestá súrne žiadajú také vojnové prostriedky, aby boli schopné rázne odraziť nepriateľa. ... Pána vládneho komisára si vážime kvôli účelne nariadeným predpisom. V prípade, ak by nepriateľ prenikol až po Šturec alebo Harmanec, obyvatelia Banskej Bystrice sa budú snažiť s odvahou dodržať nasledovné nariadenia vládneho komisára: národná stráž bude v pohotovosti aby bola kedykoľvek schopná presunúť sa k Harmaneckému priesmyku; vhodnou zbraňou sa ozbrojí každý kto sa cíti byť vlastencom, v opačnom prípade sa bude považovať za vlastizradcu a bude potrestaný.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 462-464.

³⁴Benický vychádzal z faktu, že banský obvod obkolesovali mohutné horské chrby. „Ak by sa priesmyky medzi nimi zatarasili násypmi, oblasť by sa zmenila na pevnosť porovnateľnú s tou v Komáme. Opevňovacie práce by stáli 3 000 zlatých. Na obranu tohto územia by bolo potrebných 6 000 mužov a 24 kanónov. Potrebných je však ešte vyvíčiť 2 000 strelcov a skutočnú gerilu.“ 10. januára 1849 (podľa zápisu Banskej Bystrice č. 40 z 12. januára 1849) nariadil Benický mestu Banská Bystrica zahradením Harmaneckého priesmyku prerušiť spojenie s Turcom (v tom čase sa zbor generálmajora Götza nachádzal v Prievidzi). Súčasne prikázal prísne strážiť lesné cestičky (tzv. falsae viae). V Banskej Bystrici sa od 14. januára konali odvoody do mestskej gardy. Celkový systém obrany banských miest narušilo opustenie Strečnianskeho priesmyku jeho obrancami bez boja.

³⁵Primerane teplé obliečenie sa ukazovalo ako vážny problém uhorskej armády „... rúcho maďarského vojaka bolo: čiapočka, vojenský kepeň, náprsník (kto ho mal), košeľa, nohavice a črievice. Na rozkaz svojich vodcov, bárs aj mrzlo a od vší hryzené bolo, muselo strážiť.“ In: Slovenské pohľady, roč. 16, 1896, s. 112.

klučovali cisárski vojaci. Aulichove oddiely ale zastavili cisárske jednotky na rieke Nitra. Generál Görgei postupne zistil, že jeho zbor môže zavrieť do klieští Čorićova divízia (tá pri Šahách – Ipolyságu dohonila plukovníka Guyona) postupujúca od juhu a jednotky podmaršala Šimunića postupujúce zo západu (ktoré pri Vrábloch zastavili Aulichov postup). Po analýze situácie, Görgei prikázal urýchlene zmeniť smer, a od Levíc Hornodunajský zbor smeroval k banským mestám, v nich sa mali jeho roztratené jednotky spojiť a prezimovať. 11. januára Kmet'ove (Kmetry) oddiely opustili Levice a smerovali do Banskej Štiavnice. Aulichove oddiely opustili Vráble a cez Žarnovicu sa snažili dostať do Kremnice. Pillerove oddiely tiahli z Komjatíc do Zvolena. Guyon mal za úlohu spomaľovať postup cisárskych jednotiek, aby cisárske jednotky neobsadili Banskú Štiavnicu skôr ako ustupujúci honvédi. Napriek ťažkostiam generál Görgei 15. januára prijal hlásenia o tom, že Aulichova divízia obsadila Kremnicu, Kmet'ova Banskú Bystricu a Pillerova Zvolen.

Prvé ozbrojené stretnutie medzi Götzovými a Görgeiho jednotkami sa odohralo 16. – 17. januára 1849 pri obci Turček. „Maďari stojí v Kremnici a před Kremnicí u vesnice Turček mají dělá na vysokém hřebenu hor proti nám nachystané. Jak se podobá, brzo se s nimi setkáme. Nevím, proti komu Janeček s výpravou 1300 mužů silnou v stolici Nitranské a Trenčanské válči a proč nepostupuje za nepřitelem?“³⁶, komentoval situáciu hurbanovský dobrovoľník Matej Mikšíček. K situácii sa vyjadril aj generálmajor Götz: „Každú hodinu očakávam správu od pána Šimunića, že od priesmyku Perk (Kremnické Bane) zasiahne a protivníka zatlačí do Kremnice. Ja som pripravený časť mojich oddielov sústrediť v priestore Hornej a Dolnej Štubne.“³⁷ Bitkou pri Turčeku vrcholila aktivita cisárskych jednotiek pripravujúcich sa na útok na banské mestá.³⁸ Po nej Götz prikázal uzatvoriť prístupy k banským mestám pri Bartoške a Štubni.

V bitke pri Turčeku proti sebe bojovali bývalé c. k. pluky. Generálmajor Götz to spomenul aj v hlásení, ktoré poslal nadriadeným.³⁹ Prakticky dochádzalo k „miešaniu“ vojenských jednotiek, ktoré boli do leta 1848 pod spoločným vrchným velením, ale v bojoch, ktoré nastali ku koncu roku, začali jednotlivé oddiely bojovať buď na strane Habsburgovcov alebo uhorskej vlády. Chaos medzi vojenskými oddielmi spôsobovala skutočnosť, že Lazár Mesároš (Mészárosz), uhorský minister vojny, uznával legálnosť *Výboru na obranu vlasti*, a tým pádom aj vojenské jednotky dislokované v Uhorsku uznávali túto uhorskú vládnu inštitúciu.

Generálmajora Götz prekvapil príchod Hornodunajského zboru do banskej oblasti. Artur Görgei rozdelil jednotky zboru v banskej oblasti tak, ako to bolo spomenuté už vyššie: divízia plukovníka Aulicha obsadila Kremnicu a zúčastnila sa bojovej zrážky pri Turčeku. Divízia plukovníka Guyona ustúpila k Budči. Aulichova divízia sa mala spojiť s jadrom armádneho

³⁶RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 521.

³⁷Tamže, s. 531.

³⁸Výsledok bitky sa v *Pressburger Zeitung* z 24. januára 1849 (č. 8, s. 85) uvádzal nasledovne: „Naše oddiely napriek silnému odporu spôsobili nepriateľovi v krátkom čase nasledujúce straty; zajali 117 radových vojakov a 4 dôstojníkov, 100 mužov zanechal nepriateľ mŕtvych na bojovom poli a veľa ranených sa neodvážil odviezť...“ Generálmajor Götz zhodnotil bojový stret nasledovne: „Včera počas prieskumu nepriateľovho postavenia pri Kremnici bola ukoristená jedna húfnica, 200 pušiek, tanistier a nábojových kabeľ, zajatí boli štyria dôstojníci a 117 mužov od rotného (šikovateľa nižšie) a vyše 100 mužov (protivníka) padlo. (Z nich) Dvaja ťažko ranení dôstojníci (protivníka) nemohli byť odnesení, dvaja aj s ostatnými zajatcami a húfnicou boli ešte včera cez Svätý Martin a Jablunkov eskortovaní do Tešína ... Pán major barón Pichel z (pešieho pluku) Nassau a poručík barón Baum z (pešieho pluku) barón Bianchi slúžili v pešom regimente Wasa ktorí proti mne bojoval a boli (ním) zradným spôsobom zajatí ... Vrátil som sa do Mošoviec a čakal som, že mi z môjho veľmi ťažkého postavenia pomôže postup pána podmaršala Šimunića do Banskej Štiavnice a Sv. Kríža. Okrem (pešieho pluku) Vasa tu proti mne stojí 1. prápor Alexandrovho pluku, 7 husárskych eskadrón, viacero honvédskych práporov. Ostatok tvoria bandy, gardy s vyše 24 delami. Priesmyky (vedúce) od Rudna napravo a od Banskej Bystrice naľavo som zabezpečil.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 541-542.

³⁹Situácia sa stávala komplikovanou a neprehľadnou. V zbore uhorského generála Artura Görgeiho sa príkazy a povely naďalej vydávali v nemeckom jazyku. Regulárne jednotky si nechávali svoje uniformy, signály poľnic aj buňnov. To všetko ostalo rovnaké, rovnaký bol aj výcvik a povely v nemčine.

zboru generála Görgeiho severne od Banskej Bystrice pri rieke Turiec nad Kremnickými Baňami, Turčekom, Štubňou a od Mošoviec nad Čremošným, Bartoškou a Harmaneckým kopcom. Náročnosť splnenia tejto úlohy zvyšovalo postavenie zboru generálmajora Götza a postoj slovenského obyvateľstva. Aulichove jednotky sa samotné nemohli pustiť do otvoreného boja s Götzovými oddielmi. V prípade porážky by cisárski vojaci obsadili Kremnicu a sústredujúcim sa jednotkám Görgeiho zboru by ostal nechránený pravý bok.

Aulich mal problémy s prepravou kanónov a batožiny. Priamo Kremnicu a Banskú Bystricu spájala iba strmá horská cesta vedúca po hrebeni Kremnického pohoria. Mohli ňou prejsť iba pešie oddiely. Miestni obyvatelia používali túto cestu v zimnom období iba výnimočne. Svoj náklad ťahali na ľahkých saniach, ktoré pred dosiahnutím vrchola rozkladali, tovar kus po kuse preniesli cez hrebeň a na druhej strane sánky opäť poskladali a pokračovali v ceste. Na hrebeni sa nachádzal úplne zavalený tunel, ktorý museli baníci rozšíriť, aby ním mohli prejsť kanóny. Baníci pracovali na obidvoch stranách hrebeňa a tunel sprístupnili 24. januára 1849. Cez noc sa Aulichova divízia v pokoji presunula z kremnickej strany pohoria cez Tajov do Banskej Bystrice.

Prechod Aulichovej divízie našiel obdivuhodnú odozvu aj u dôstojníkov cisárskeho vojska.⁴⁰ V tú istú noc, keď Aulichova divízia prechádzala Kremnickým pohorím, sa výrazne zhoršilo počasie. Rieka Hron sa vyliala zo svojho koryta a zaplavila cesty medzi Banskou Bystricou, Budčou a Zvolenom, takže jednotlivé divízie Görgeiho zboru boli od seba odrezané vodným živlom. V nebezpečnej situácii sa ocitla Guyonova divízia. Jej položenie v porovnaní s Aulichovou divíziou bolo zložitejšie. Čoričova divízia, prenasledujúca Görgeiho zbor, obsadila Banskú Štiavnicu. Vážnejšia prekážka, ktorá mohla Čoriča zdržať od prenasledovania jednotiek Hornodunajského zboru, neexistovala. Ústup Guyonovej divízie z Budče do Zvolena vážne ohrozila záplava. Okrem toho Pillerova divízia, nachádzajúca sa vo Zvolene, hlásila stále častejší prienik početných cisárskych jazdeckých hliadok od Krupiny k Zvolenu. Nebolo možné vylúčiť, že odtiaľ nedôjde k útoku cisárskych jednotiek.

Plukovník gróf Richard Guyon sa chcel po krátkom oddychu vrátiť z Budče naspäť (do Banskej Štiavnice – pozn. R. H.), aby sa „pomstil“ Čoričovi, ktorý ho prinútil odtiaľ v rýchllosti ustúpiť. U Guyonových vojakov ale poklesla bojová morálka, a preto sa ich veliteľ rozhodol „zobudiť ich odvahu“ pálenkou. Dosiahol však opačný efekt. Vojaci sa opili tak, že vôbec nemali chuť bojovať. Generál Görgei upozorňoval už skôr, že disciplína nepriatela medzi silné stránky Guyonovej divízie. Dokonca každodenne sa opakujúce výstražné zvolanie „približuje sa nepriateľ“, spôsobilo vždy v tábore zmätok. Strach ich nútil prejsť cez zaplavené územie, ale strach mali aj z nepriateľa. Oveľa väčší, ako z toho, že sa môžu utopiť. Aj keď sa ústup nakoniec podaril, stále upodozrievali domáce obyvateľstvo, že je voči nim nepriateľsky naladené (pričom ich ono vystríhalo pred pochodom cez zatopené územie, ktorý mal viesť k zániku Guyonovej divízie).

⁴⁰ „Nepriateľ, ktorého Vaše Blahorodie porazilo (pri Banskej Štiavnici), ako aj okupačné vojsko z Kremnice, ustúpilo úvratou do Banskej Bystrice a spolu so 4 prápormi honvédov, ktoré už boli v Banskej Bystrici, ju obsadili. Stráže nepriateľa sú predsunuté až pri Bartoške. Početný stav nepriateľa je 12 – 14 000 mužov.“ (Zo správy generálmajora Götza podmaršalovi Čoricovi z 26. januára 1849.)

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 572. Dobrovoľník Matej Mikšiček k tomu poznamenal: „Toho samého dne se bitva u Štávnice strhla. V noci nato o 2 hodiny přitáhl náčelník Maďarů Görgei do Křemnici, a pobyv tam dvě hodiny, uhánel špatnou cestou ku Bánske Bystřici. Maďari, obávající se, aby cestou nakříž od cisárského vojska přepadení nebyli, táhli za ním ku Křemnici a odtud dále na Bystřici. Cesta tato jest prý velmi špatná. Dvě a několik kar převrhlo se jim u „Skaly“ dol do zmoliny ... A to byla ta jediná cesta, po které Maďari ujet mohli.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 603.

Pod pomenovaním „Skála“ myslel Mikšiček známy tunel v Kremnickom pohorí, ktorý spájal najkratšou cestou Kremnicu a Banskú Bystricu. Cesta k nemu vedie cez lesom porastený stúpajúci terén z obidvoch smerov. Po rekonštrukčných prácach bol sprístupnený 10. 9. 1997.

Problémy mala aj Pillerova divízia, ktorá táborila vo Zvolene. Most a cestu vedúcu do Banskej Bystrice zaliad dravý prúd Hrona. Úspešný pochod Guyonovej divízie však „zabral“ a všetky divízie *Hornodunajského armádneho zboru* sa nakoniec spojili v Banskej Bystrici. Prvé jednotky Görgeiho zboru vstúpili do Banskej Bystrice 16. januára 1849 o deviatej hodine dopoludnia.⁴¹ V meste posilnil konsolidujúci sa Hornodunajský zbor so 4 000 mužmi vládny komisár L. Benický.

Banská Bystrica sa na príchod Görgeiho jednotiek pripravovala dlho.⁴² Svedčí o tom aj správa zo 16. januára 1849, keď mesto Brezno poslalo „wislancov“, ktorí mali oddialiť príchod väčšieho množstva vojakov do ich mesta. Keďže komisár Benický o rozmiestnení vojenských jednotiek nerozhodoval, nemohol Breznu poskytnúť požadované záruky o ubytovaní vojakov. Prisľúbil však, že mesto upozorní dva – tri dni vopred na príchod vojakov.⁴³

Správy prichádzajúce o vývoji vojenskej situácie výrazne ovplyvňovali uvažovanie obyvateľov Banskej Bystrice. Každý kto mohol, mesto opustil a odišiel na vidiek. Mešťanov znepokojovalo veľké množstvo munície uloženej v skladoch. Na ubytovanie dôstojníckeho zboru, ale aj radových vojakov, sa hľadali vhodné budovy a priestory. Generála A. Görgeiho ubytovali v budove biskupského úradu na námestí.⁴⁴ Časť honvédov kvôli nedostatku miesta ubytovali v obci Radvaň. 21. januára 1849 generál Görgei prijal členov magistrátu Banskej Bystrice, ktorí ho na čele s mešťanostom žiadali o milosť pre mesto, vyjadrujúc hlavne obavy z prípadného rabovania vojenských jednotiek. Náladu obyvateľstva nepriaznivo ovplyvnil príkaz spísať v meste všetky kone, aby nimi mohla disponovať honvédska armáda. Nezabudlo sa ani na zábavu. Dôstojnícky zbor usporiadal 22. januára 1849 v župnom dome fašiangový večierok trvajúci celú noc.

Veľký rozruch v Banskej Bystrici spôsobili vojaci Aulichovej divízie, ustupujúci z Kremnice v noci z 23. na 24. januára. Vyčerpaní únavným a náročným nočným pochodom sa vojaci tisli do domov, škôl, kasín, ale aj do zasadačích miestností župného a mestského domu. Počas týchto dní pretrvávalo daždivé a chladné počasie. Pre Görgeiho jednotky ale oddych netrval dlho. K mestu sa nezadržateľne približovali cisárske jednotky, ktoré prekonávali už len skalami zasypané cesty alebo rozvodnené vodné toky (mosty boli buď spálené, alebo zničené).

25. januára sa honvédske vojsko sústredilo v priestore bankobystrickej mestskej tržnice a urýchlene nakladalo na vozy a odvážalo kanóny umiestnené v kostoloch sv. Ducha a svätej Alžbety do Brezna.⁴⁵

⁴¹ „Už 15. januára sa žlto-čierni tajne pripravovali na privítanie Šimuniča, keď náhodne do banskej oblasti vstúpilo vojsko generála Görgeiho; Štiavnicu pred ním obsadil takmer predvoj Windischgrätzovej armády.“ (Zo správy Ludovíta Benického Výboru pre obranu vlasti z 20. januára 1849.) Generál Görgei mu oznámil o 3 hodine popoludní príchod, pretože generálmajor Götz tiahne na Kremnicu a Hurban má v úmysle obsadiť Banskú Bystricu. Benický mal s Görgeim krátku poradu, po ktorej sa so 400 odvážlivcami dal okamžite na cestu, aby Hurbana v Bystrici predstihli a zároveň bránili mesto. Šli bez prestávky celú noc až 16-ho (januára) o 9 hod. ráno obsadili Banskú Bystricu. Frischeisen a Hurban boli od mesta vzdialení už len na jeden a pol hodiny. Na záver svojej správy napísal: „Teraz už generál Görgei banské mestá obsadil a svoje vojsko ako len môže vyzbrojuje.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 549. Rapant uvádza aj správu z vestníka Közlönyi: „Hurban chcel do Bystrice vniknúť, ale Görgei ho predbehol a okolo 37 ľudí zajal a Bystricu zabezpečil.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 552.

⁴² „14 a 15-ho Januara na Magistrat a Mešťanostu“ Brezna poslal dva listy, v ktorých oznamoval: „že v kratkom čase nekerich dňoch watší počet vojakow do Mesta tohoto prijde a aby sa potrava pre ľud a kone a Gospodi opatřili, v druhom Mešťanostowi naklada aby muku, zbožje, owos seno atd. w najwatšej kolikosti, čo možna wec swoziť sa usilowal, muku pod pokutov smrti won wivažat zabranil, ale takowu do Bistrici wislat dal ...“

ŠOKA MBB, f. Brezno, II. 714-200.

⁴³ „on rozloženi Wojska nic nerozkazuje ale General Görgei a ponewaž ako tenže General misli rozkvarťelovat Wojakou tehdi mesto nemuže o to ubežpečit, zdaliž, malo alebo wela wojska dostane tu ale slubuje, že mesto toto aspon dwoma aneb trima dni po predku o přichode a počtu wojska upowedomi ...“

ŠOKA MBB, f. Brezno, II. 714-188.

⁴⁴ ABU Banská Bystrica, Protocolum Historium Capituli Neosoliensis 1829 – 1851, s. 396.

⁴⁵ JURKOVICH, E.: Besztercebánya az 1848 – 49. évi. szabadságharc idején, s. 44.

O deň neskôr (26. januára) opustil Görgeiho armádny zbor Banskú Bystricu dvoma smermi. Jedna časť smerovala horným údolím Hrona k Muráňu a Jelšavskému potoku, cez Tornaľu (Šafárikovo) k predpokladanej operačnej oblasti ďalšieho vojenského zboru uhorskej vlády pod velením Juraja Klapku. Druhá časť zboru postupovala cez Spiš a Šariš do Abovskej stolice. Kým v prvom prípade stretnutie ustupujúcich honvédskejších jednotiek s cisárskymi oddielmi nebolo pravdepodobné, v druhom prípade sa predpokladalo stretnutie so zborom podmaršala grófa Schlicka. Generál A. Görgei po zvážení situácie rozhodol o nasledujúcej trase ústupu. Cieľom pre obidve súčasne pochodujúce kolóny bola oblasť hornej Tisy. Ľavé krídlo (severnej) kolóny tvorila divízia plukovníka Guyona, ktorá mala postupovať Horehroním, cez Pohorelú, Vernár, Stratenú a Hutu do Spišskej Novej Vsi. V zostave kolóny sa nachádzal hlavný štáb Görgeiho zboru a vozy naložené drahými kovmi zo zásob banských miest. Na poslednú chvíľu sa upravila ústupová trasa. Severná kolóna prešla cez horský priechod Šturec a 28. januára dosiahla Ružomberok.⁴⁶ Postup cez Šturec neprebíhal ľahko. Vojsko sa za nepriaznivých klimatických podmienok „šplhalo“ nahor kopcovitým terénom.⁴⁷

Druhá (južnú) časť ústupovej kolóny tvorili divízie plukovníkov Aulich a Kmet'a, ktoré tiahli smerom na Brezno a po prekročení rozvodia riek Hron a Váh pokračovali horným údolím Váhu do Popradu a cez Spišský Štvrtok do Levoče. Obidve kolóny, ak chceli dosiahnuť vytýčený cieľ, museli sa vyhnúť vojenskému zboru podmaršala Schlicka. V južnej kolóne sa nachádzalo 100 vozov naložených uniformami, zásobami cukru, kávy, cínu, medi, ako aj súčiastkami zbraní. Medzi vozmi sa nachádzala aj pojazdná (mobilná) zbrojná dielňa. V prípade prenasledovania by sa náklad tejto kolóny stal veľmi ľahko korisťou cisárskych jednotiek. Ustupujúce kolóny sa pohybovali rýchlo, aby neboli dosiahnuté jednotkami generála Götza alebo kniežat'a Jablonovského. Pred nimi ležala oblasť kontrolovaná zborom podmaršala Schlicka. V skutočnosti južnú kolónu nikto neprenasledoval. Posledný oddiel Hornodunajského armádneho zboru opustil Banskú Bystricu 27. januára 1849. Honvédske jednotky odviezli so sebou aj všetkých ranených.

Generálmajor Götz pozoroval sústredovanie Hornodunajského zboru v Banskej Bystrici, ale na mesto nezaútočil, pretože sa obával početnej prevahy protivníka. Nakoniec sa rozhodol konať a svoj plán načrtnol v liste hlavnému veliteľovi Windischgrätzovi.⁴⁸

K záatarasom vybudovaným obrancami mesta vysielal hliadky zložené zo slovenských dobrovoľníkov, aby zistili či tieto sú aj skutočne strážené. Priebeh jednej z takýchto akcií opísal príslušník dobrovoľníckeho zboru Karol Bórik: „... obdržal som rozkaz od veliteľstva, abych priesmyk Harmanec preskúmal, či barikády tam jestvujúce nepriateľom obsadené sú alebo nie. Následkom tohoto rozkazu zobral som so sebou pet dobrovoľníkov a vybral sa, už pred samým večerom, smerom ku priesmyku harmaneckému. V priesmyku harmaneckom pokračoval som s najväčšou opatrnosťou, aby sme dajako do klepca nepadli, lebo noc bola tmavá, takže ani 10 krokov napred vidno nebolo.“ Hliadka natrafila na chalupu (možno horáreň), kde sa pýtala na barikády. „Nechajú dvoch chlapov pri nom (pri obyvateľovi chalupy), poberal som sa s tromi chlapmi opatrne ďalej. Asi po 1/4 alebo 1/2 hodinovom marši, prišli sme k barikade, ktorá skutočne obsadená nebola.“⁴⁹ Bórikovo svedectvo znie neuveriteľne, ak si uvedomíme, aké obranné opatrenia nariadil vykonať vládny komisár Benický.

⁴⁶GÖRGEI, A.: Mein Leben und Wirken, s. 185.

BENICZKY, L.: Visszaemlékezései a szabadságharcról és a tót mozgalomról, s. 259-262.

BONA, G.: A téli hadjárat (1848 december – 1849 február). In: A szabadságharc katonai története, s. 182-183.

⁴⁷Prechod honvédskejších vojakov cez horský prechod Šturec zachytáva napríklad olejomalba „Prechod Štureckého priesmyku“ Karola Keissa, ktorá je dnes umiestnená v expozícii Vojenského historického múzea v Budapešti.

⁴⁸RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 3., Bratislava : SAV, 1958, s. 555-556.

⁴⁹„... v tomto postavení zotrvám (lína Kremnica – Mošovce), keďže musím prijať rozhodnutie, že na Banskú Bystricu má postupovať pán poľný maršal Čorič. Ja z mojej strany obídem nepriateľov pravý bok cez Harmanec, objaviť sa v priesmyku pri Blatnici a vybudujem si postavenie za jeho chrbtom. Týmto (krokom nepriateľovi) znemožním pochod do Sv. Mikuláša a Liptovskej stolice. Zároveň m oklieštim cestu na Brezno, čo ho celkom rozloží ...“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 582.

29. januára – dva dni po tom, ako honvédske jednotky definitívne opustili Banskú Bystricu, začali do mesta prichádzať cisárske jednotky.⁵⁰ Po odchode honvédskejších vojsk nastal po predchádzajúcich rušných dňoch v meste relatívny pokoj. Podľa dobových svedectiev obyvateľstvo nemalo ani kde hlavy skloniť. Život mesta sa zmenil – pribúdali drobné krádeže sena, ovsu a potravín. Nadávanie a hrubosť, ktoré sa rozmohli, považovali miestni obyvatelia za pozostatok pobytu vojsk v meste.

Mesto muselo najskôr vykonať opravy zničených komunikácií a pripraviť ubytovanie pre 6 000 cisárskych vojakov.⁵¹ Generálmajor Götz poslal mestskému magistrátu list, v ktorom nahnevane reagoval na podžupana, lebo od neho nedostal odpoveď na list z Mošoviec, týkajúcu sa prepustenia väzňov z Turca väznených v Banskej Bystrici. Generálmajor však nevedel, že jeho list dostal do rúk L. Benický, ktorý mu samozrejme odpoveď neodoslal. O osude svojho listu sa Götz dozvedel z odpovede mestskej rady. Zároveň bol upozornený, že všetky zásoby jedla zobralo so sebou ustupujúce honvédske vojsko.⁵² 31. januára poobede pripochodovalo do Banskej Bystrice s hudbou od Radvane 4 000 cisárskych vojakov pod velením kniežaťa Felixa Jablonovského. Po dnešnej Dolnej ulici vpochodovali do Banskej Bystrice⁵³ a zastavili sa pred biskupským palácom, kde sa vojaci zoradili, pomodlili a vojenská hudba zahrála rakúsku hymnu. Vojsko na záver slávnostného ceremonálu zvolalo trikrát „Hurá“ na slávu ubytovateľom.

So slávnostným príhovorom vystúpil syn známeho mestského národovca Ján Petrikovič mladší.⁵⁴ Po uvítaní vymenili na mestskom a stoličnom dome vlajky; červeno-bielo-zelenú vystrie-

⁵⁰ „Poukazujem Vašej Milosti s úctou na to, že moje hliadky vnikli do Banskej Bystrice. Nepriateľská arriere garda včera okolo poľudnia opustila mesto a odtiahla /ustúpila/ do Slovenskej Lupče.“ Zo správy generálmajora Göta (z 29. januára 1849) hlavnému armádnemu veliteľstvu c. k. jednotiek.

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 586.

Prvé kroky cisárskych vojakov v Banskej Bystrici opísal vo svojich spomienkach G. K. Zechenter-Laskomerský: „Ako tak raz s dr. Fischerom tiahneme z nemocnice domov na obed, tu vidíme v dolnom kúte rínku (námestia), pred ústím ulice Kakatky, stáť malý oddiel cisárskeho vojska pešieho pluku Nassau. Prešli cez Kremnické vrchy, kade pred nimi bol uvrzol Görgey. Napredku na čakove mali 2 biele stužky, aby ich bolo rozoznať od honvédov, najmä od ubehlíkov (dezertérov), ktorí ešte chodili v cisárskom mundúre. Celý ich výzor bol plachý, lebo malý oddiel, asi 30 chlapcov počítajúci, nebol si istý, či nebude niekde poschovávanými honvédmí prepadnutí a zrúbaní. ... O chvíľu počul, ako i ja, keď som prichodil do Dolnej ulice, že celý batalión strelcov kráča strmým krokom pri veselom trúbení od Dolnej brány hore na námestie.“

ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, G. K.: Päťdesiat rokov slovenského života. Bratislava 1974, s. 213.

⁵¹ Generálmajor Götz písal o tejto záležitosti generálmajorovi Jablonovskému: „Nepriateľ s časťou vojska tiahne do Ružomberka v Liptovskej stolici, časťou vojska do Brezna. Banskú Bystricu úplne opustil, jeho predvoj bol ešte včera v Slovenskej Lupči [táto sa má z Banskej Bystrice vyživovať. Banskobystrickému magistrátu príkazom stravovať oddiely Vašej Milosti (pre 6 000 mužov)].“

RAPANT, ref 6 (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 589.

⁵² Taktiež v ten istý deň písal aj vrchnému armádnemu veliteľstvu: „Z odpovede na môj list magistrátu Banskej Bystrice, ohľadne zabezpečenia stravy pre 6 000 mužov a 800 koní vyberám: rebeli ešte Slovenskú Lupču neopustili a magistrát Banskej Bystrice údajne tiež nemá potraviny, navyše mám potvrdené, že Arriere garda rebelantského veliteľa Gorgeia sa naďalej stravuje v Slovenskej Lupči. Ja ešte dnes s dvoma zostávajúcimi rotami a 1/2 raketovou batériou obsadím Banskú Bystricu a dúfam, že brigáda kniežaťa Jablonovského počas nasledujúcich dní príde...“

RAPANT, ref 6 (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 586.

⁵³ Potvrďuje to aj zápis v kalendári „Domová pokladnica“ (roč. 3., 1849) z fondu rodiny Petrikovičovej: „Starý otec poznačil na tejto strane perom atramentom toto: dne 31-ho Jan. Prišlo do Bistrici Cisársko Rak. prwuo vojsko pod General Majorom Knježatom Jablonovskim za tímto o dva dni Brigada Generala Göta aj s Dobrowolnici Slovenskima – a Štúrom.“

ŠOA BB, šk. 2, f. rodiny Petrikovičovcov.

Ale aj v nemeckom jazyku písané „Svedectvo“ z roku 1850: „... potvrdzujem, že 31. januára 1849 ako prvé cis. král. oddiely pod velením generálmajora Jeho Milosti kniežaťa von Jablonowski do Bistricy vpochodovali.“ (1. marec 1850).

ŠOA BB, šk. 2, f. rodiny Petrikovičovcov.

⁵⁴ Pozri ŠOA BB, šk. 2, f. rodiny Petrikovičovcov. Na jeho vystúpenie spomína aj Emil Jurkovič: „Rečníkom bol mladší Petrikovič z Radvane. Jeho prejav s panslávistickým zameraním sa nikomu z obyvateľov nepáčil, ale kto by sa opovážil povedať čo len slovo.“

JURKOVICH, ref 45, s. 48.

dala habsburská čierno-žltá. Pomocníka Ľudovíta Benického Mikuláša Fritza a evanjelického seniora Jána Krčméryho (Krcsmery) zatkli (stali sa politickými väzňami). Krčméryho na príhovor Karola Kuzmányho nakoniec potrestali za jeho politické prejavy pokutou 500 zlatých.⁵⁵

Knieža Jablonowski prijal členov mestského zastupiteľstva a odovzdal im pripis, v ktorom zakázal všetkým osobám „skrže reč, skutky, neb písmem k rebelantstvu nahovárať“, prikázal „odovzdať prívrátni a vlastnú jednak zbroj“ a „Klubby aneb Spolky“ zatvoriť a kľúče od nich odovzdať magistrátu. Príkaz verejne vyvesili a za jeho odstránenie hrozil vinníkovi vojenský súd.⁵⁶ Aby sa predišlo nežiaducej uschovávaní zbraní, vykonávali vojaci domové prehliadky. Osobné zbrane s vytlačeným menom vlastníka vrátili majiteľom. Ostatné zbrane uložili v skladoch.⁵⁷

K prenasledovaniu ustupujúcich Görgeiho jednotiek potrebovali cisárske jednotky získať spoľahlivých zvedov. Generálmajor Götz touto úlohou poveril Ľudovíta Štúra, ktorý 2. februára 1849 pricestoval s Mikulášom Dohnánym do Banskej Bystrice.⁵⁸ Obidvaja sa ubytovali v mestskom hostinci u Raka (dnes v tejto budove sídli OTP Banka Slovensko). Ľudovít Štúr mal na sebe oblečený tmavomodrý „waffenrock“ so žltó-čiernou stužkou v gombikovej dierke, sivé nohavice, na opasku mu visela šabl'a. Hlavu mu pokrýval slovenský guľatý klobúk s bielo-modro-červenými pierkami.⁵⁹ Časť cisárskych jednotiek odišla popoludní 2. februára smerom na Ružomberok, časť smerom na Brezno. Dva dni L. Štúr prijímal v hoteli iba návštevy, pretože nedostal od mešťanostu povolenie organizovať verejné zhromaždenia (všeobecný zákaz verejného zhromaždenia nariadil knieža Jablonowski).⁶⁰ Štúr zorganizoval zhromaždenie až po odchode kniežaťa Jablonovského⁶¹ a vstupe jednotiek generálmajora Götz (4. februára 1849) do Banskej Bystrice.⁶² Na zhromaždení prečítal proklamáciu „K národu slovenskému“. Niekoľko mladých mužov sa zapísalo do slovenského dobrovoľníckeho zboru. Večer sa konalo v mestskom dome zhromaždenie mešťanov, ktorému predsedal plukovník Frischeisen. Vo svojom prejave zdôraznil, že: „Jeho Jasnosť cisarsko-kráľovská všetkým národom svojim rovnako právo umíniť ráčila a že tehdy úradné veci a sessii protokolly v nemeckej a v slovenskej reči vedenej biti majú, a sice v nemeckej reči aj na znak podanej služebnosti a holdování

⁵⁵Na pokutu sa mu poskladali jeho cirkevníci a obnos mu odovzdali vo forme veľkonočnej ofery.

⁵⁶RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 328.

⁵⁷„Obyvateľstvo nemohlo nič robiť, iba odovzdať všetky zbrane, pušky, meče, strelivo aj dve delá. Z milosti generála si mohlo ponechať iba ozdobné meče. Všetky svoje zbrane odovzdali aj baníci a nikto sa neopovážil si ponechať ani len zhrdzavenú pištoľ.“

JURKOVICH, ref 45, s. 49.

⁵⁸2. februára 1849 napísal generálmajor Götz v tejto záležitosti generálovi Jablonovskému: „V tom nám môžu poslúžiť (myslí sa prenasledovanie protivníka) iba dobrí vyzvedači, ktorých by sme mohli nájsť v Banskej Bystrici medzi Slovanmi(Slovákmi). Ja mám pána Štúra, jedného zo slovanských (slovenských) agitátorov, ktorý sa Vašej Jasnosti predstaví ešte dnes. Ja osobne ho tým poverím.“

RAPANT, ref 6 (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 612-613.

⁵⁹GOLÁŇ, K.: Štúrovské pokolenie, s. 231.

JURKOVICH, ref 45, s. 52-53.

⁶⁰Zachovaný text, ktorým Štúr vyzval mestskú radu, aby vyhlásila verejnú schôdzu, znel: „Na rozkaz pána Ľudovíka Štúra k národu Slowenskému od Vladi Geho Gasnosti Cysarsko – Kralovskej vwslaneho dnes na tretu hodinu po obede, pozivagu se vsseci pani Messtania Obiwatelia Bistricki do schuocky wsseobecnei na stolični Dom, kde sa umyslo Geho Gasnosti Cysarsko – Kralovskej narodu nassimu predložia a druhie duležite weci wereine prednesa.“

ŠOKA BB, f. MBB, Zipsperov denník 88, s. 31.

⁶¹L. Štúr okamžite vydal nasledovný oznam: „... už woisko pana Generala Götz Bystricu obsadilo, schuoazka panov Messtanov a obiwatelov Bystrických, která sa wcera držat mala bude se držat rano o 10. hodine na stoličnom dome, čo by se naležitim spusbom oznamilo a wibubnowalo, prosí L. Štúr.“

ŠOKA BB, f. MBB, Zipsperov denník 88, s. 33.

⁶²Generálmajor Götz vstupoval do mesta s týmito oddielmi: „4 stotiny pešiakov pluku Palombini (760 vojakov), 2 stotiny pešiakov pluku Parma (230 vojakov), 4 stotiny pešiakov Bianchi, 800 dobrovoľníkov so 150 (okolo) stálymi hurbanistami, delostrelcov a jazdy bolo iba o niečo viacej (200 príslušníkov).“

JURKOVICH, ref 45, s. 53.

naproti jeho cis. kr. Jasnosti a dynastii c. kráľovskej. Mesto tu skrže pána generálmajora na celú Zvolenskú stolicu a v jej lune nachádzajúce slobodné mestá 50 tisíc fl. v sriebornej minci na buducny zväzok naloženú contribútiu až do zitra 8 hodiny ranejšej neomylné aneb v srebri aneb vo viedenských banknotách složití misí, s tým prídavkom, že pák Samuel Szumrak v prípade tom, ak by on honvidom nebol na pomoci býval, učinení anticipácií v 30 tisíc zlatoch v srebri zaležajúcej prinútený byti nemá.⁶³

Ludovít Štúr vystúpil aj pred baníkmi z okolia, ale jeho vystúpenie nezaznamenalo výraznejší úspech a odcestoval agitovať do Brezna. Počas jeho pôsobenia v Banskej Bystrici sa medzi dobrovoľníkov prihlásilo iba 7 mužov.

7. februára 1849 magistrát mesta Banská Bystrica poslal okolitým mestám listy o „Rozdelenja tej Wojenskej Dani, ktoru C. kr. General major Götz na celu Zwolensku Stolicu a na mesta v teže Stolici se nachadzejúce nadhodil.“ Spoločné zasadanie zástupcov bankých miest sa konalo v banskobystrickom mestskom dome 8. februára popoludní a dopoludnia nasledujúceho dňa. Na záver svojho zasadania účastníci prijali nasledovné uznesenie: do októbra 1849 alebo do 5. februára 1850 vyplatí sa finančná čiastka rozdelená medzi mestá priamo do „Spar Cassi“ a stolica mala na zaplatenie stanovenej vojnovéj dane prispieť sumou 35 000 zlatých.⁶⁴

Od 8. februára 1849 sa z nariadenia dočasnej „Kráľovskej Radi w Bystrici“ vymieňali v maďarskom jazyku vydané cestovné pasy za trojjazyčné, pretože „vojanské Plackomandá v reci maďarskej vídanje pasi nepřijímali“. Nové pasy sa vydávali iba osobám „w bezpečnom a w spravodlivom pochode“ a za ich vydanie sa platil „jeden groš v striebre.“⁶⁵ Po odchode zboru generálmajora Götza bolo nutné zozbierať zbrane aj od obyvateľstva okolitých obcí.⁶⁶ V banskej oblasti konečne nastalo relatívne uvoľnenie a upokojenie pomerov. Postupne sa v ce-

⁶³„Plukovník Frischeisen bol upozornený na to, že ak by pán generálmajor Götz nebol ochotný prijať polovicu splátky z uloženej contribúcie v uhorských bankách a zotrval na svojom rozkaze, mesto by nebolo schopné požadovanú sumu vyplatiť. Medzitým magistrát v okamžení potrebné kroky učinil, aby svému sľubu dosti učiniti a požadovanú summu na hodinu vyplatiti mohol. Naposledy aby táto contributionalska summa na je dotýkajúce pravomoci spravdlive rozhodena byla, tieže pravomoci se na 8. februára do Bystrici listovne povolati a listy skrže meských hajduchoz rozposlati majú. Po chvíli oznameno byvše, že pangeneral naposled pristau, aby menšia polovica v otázky jsucej summy v uhorských bankách vyplatená byti mohla.“

RAPANT, ref 6, (Dokumenty) diel 3., časť 2., s. 631. (Pôvodný zápis v zápisnici mesta Banská Bystrica z roku 1849, s. 32-33).

⁶⁴Po 1. „Že na 28 tisíc každi Deputat od Stolici a od Mestou jsme obligator podpísali: že do Octobra, aneb do 5. Febr. 1850 každi svoju Častku zaplati a to sice spolu aj s Interesom a rowno do Spar Cassi.“

Po 2. „ Ponewač napozatím i zemanja obecne Bremená njesti a porcie platiti budu, a skrže to sa unesli žeby Stolica z tichto 50 000 njeobicajnich 35 Tisic ale newicej platiti mela.“

ŠOKA BB, f. Brezno, II – 714-218.

⁶⁵ŠOBA BB, ŽZ, E 1849, šk. 1044, č. 97, fol. 1.

⁶⁶Svedči o tom aj zoznam z obce Priechod: „Poznamenani Obiwatelou Obci Priechodskej, kteri na rozkaz slawnej stolici zbroj odevzdali do Bystrice 1849.

1. Kmeth Jano	1 flintal Pistol	
2. Čapka Jano	1 pistol	
3. Meszgar Jaňo	1 Flintu	
4. Ivaniss Jozeph	1 Flintu	
5. Rakitta Mart	1 Flintu	
6. Mikliar Mlinar	1 Flintu	
7. Kubiss Martin	1 Flintu	
8. Kotlina pilar	1 Flintu	
9. Kubiss Pavel	1 Flintu	
10. Rosstar horar	3 Flinty	2 pyštola
SUMA	11 Fli	4 pyst.

Dne 9^{ho} Februara 1849.“

ŠOKA BB, ŽZ, 1849, fasc. E, šk. 1044, č. fólíi 73-122, 126-131.

lej Zvolenskej stolici všetko vrátilo do starých koľají. 18. februára 1849 knieža Windischgrätz vymenoval za „c. k. plnoprávneho komisára Zvolenskej stolice“ predstaviteľa uhorskej konzervatívnej šľachty Mikuláša Ostrolúckeho. Jeho nástup do funkcie znamenal návrat verejného života do obdobia pred februára 1849. Nástup novovymenovaných c. k. komisárov ohodnotil dobový výrok: „Košut síce odišiel, ale košutovci prišli.“ A skutočne, onedlho prišiel čas represálií a odplaty.

R. HOZA: DIE MILITÄRISCHE SITUATION IN DER NEUSOHLREGION AN DER WENDE
DER JAHRE 1848 – 1849, (DEZEMBER 1848 – FEBRUAR 1849).

Das oberungarische Berggebiet wurde von den sich entwickelnden Kämpfen zwischen dem kaiserlichen Hof in Wien und der ungarischen revolutionären Regierung in Pest auch betroffen. Der Widerhall dieses Kampfes zog die Bergstädte ebenso ins Gewirre der Ereignisse vom Januar und Februar 1849. Das Armeekorps des Generalmajors Kristian Gotz drang zu den Bergstädten durch Kysuce und den Stuhl von Turiec (Thurocz) vor. In der Mannschaftsaufsetzung befanden sich auch Männer aus dem Umkreis von Hurban – slowakische Freiwilligen unter der Führung von Bedřich Bloudek. Nach dem Plan des Oberkommandos der kaiserlichen Armee sollten die oberungarischen Bergstädte die vereinten Korps von Generalmajor Gotz und des Feldmarschals Šimunič einnehmen. Im Korps von Šimunič dienten weitere slowakischen Freiwilligen unter dem Kommando von Janeček. Zur Vereinigung der kaiserlichen Korps kam es doch nicht, da der Feldmarschal Šimunič wurde durch die Belagerung der Festung Leopoldov aufgehalten. Überraschend erschien im Berggebiet das Oberdonauer Armeekorps des Generals Artur Görgei, das durch Fluchtmanöver der Umschließung aus der Seite der kaiserlichen Truppen auswich. General Görgei entschied sich, im Berggebiet nicht nur die zerstreuten Truppen seines Korps zu konzentrieren, sondern auch mit denen hier zu überwintern und im Frühling die Kampftätigkeit zu erneuern. Der Druck des sich gruppierenden kaiserlichen Gruppen erlaubte ihm es doch nicht und das Oberdonauer Korps war gezwungen, durch den Bergpaß Šturec in den Liptauer Stuhl den Rückzug anzutreten. Nach der Ankunft der kaiserlichen Truppen erschien in Banská Bystrica (Neusohl) auch der Mitglied des Slowakischen Nationalrats Ľudovít Štúr. Er wirkte hier aber nicht in der Funktion des politischen Repräsentanten des Slowakischen Nationalrats, sondern als Agitator des kaiserlichen Korps des Generalmajors Gotz, dessen Aufgabe war, neue Angehörigen für das slowakische freiwillige Korps zu gewinnen. Generalmajor Gotz bewilligte die Führung der Protokolle aus den Tagungen der Stadträte in slowakischer und deutscher Sprache. Gleichzeitig befahl er aber allen freien königlichen Städten des Stuhls von Zvolen eine Strafe dafür zu zahlen, dass sie dem Oberdonauer Korps Hilfe leisteten. Nach dem Abzug der Armeetruppen konsolidierte sich die Situation im oberungarischen Berggebiet, wo die Verwaltung ein Vertreter der ungarischen konservativen Partei übernahm.